

УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ЛІТУРГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Олег САВЧУК

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна, e-mail: savvok1979@gmail.com

У статті аналізується історичний контекст становлення свята Успіння Пресвятої Богородиці та особливості формування літургійного шанування пам'яті Успіння Пречистої Діви Марії. Шляхом семантико-семіотичного з'ясування особливостей вживання богородичних лексем доводиться значимість святкування цього празника у числі дванадцяти найбільших літургійних свят.

З'ясовано, що перше літургійне поминання Марії пов'язане із святкуванням Різдва Христового, що набуло поширення у Східній традиції в кінці III ст. Приблизно з IV ст. відоме також літургійне поминання Богородиці у зв'язку із святкуванням стрітення, яке ознаменовувало зустріч Христа з Семеоном, в якій Марія взяла безпосередню участь.

Обґрунтовано, що у візантійській традиції святкуванні Успіння особливої вагомості набувають два дні тижня: середа і п'ятниця. Середа асоціювалася з Вифлєсом, місцем де апостоли зібралися біля Діви, а п'ятниця із днем положення у гріб, тому саме у цей день і здійснювалася процесія.

Доведено, що Богослужіння на Успіння у східній християнській традиції являли собою своєрідний розповідний комплекс. При цьому їх комплексний характер виявляється не стільки у тому, що вони, як і будь-які інші богослужіння мають теологічне наповнення, а передусім тим способом, яким досягалася мета єднання вірних із Творцем через гармонійне поєднання трьох складових: слова, образу і звуку.

Ключові слова: *Успіння Пресвятої Богородиці, літургійне шанування, стихира, процесійний хід, піснесловець.*

В статье анализируется исторический контекст становления праздника Успения Пресвятой Богородицы и особенности формирования литургического чествования памяти Успения Пречистой Девы Марии. Путем семантико-семиотического выяснения особенностей употребления богородичных лексем доказывается значимость празднования этого праздника в числе двенадцати наибольших литургических праздников.

Выяснено, что первое литургическое поминовение Марии связано с празднованием Рождества Христового, которое получило распространение в Восточной традиции в конце III ст. Приблизительно из IV ст. известно также литургическое поминовение Богородицы в связи с празднованием Сретенья, которое ознаменовало встречу Христа с Семеоном, в которой Мария приняла непосредственное участие.

Обоснованно, что в византийской традиции празднования Успения особенной весомости приобретают два дня недели: среда и пятница. Среда ассоциировалась с Вифлиемом, местом где апостолаы собрались около Девы, а пятница с днем положення в гроб, потому именно в этот день и осуществлялась процессия.

Доказано, что Богослужения на Успение в восточной христианской традиции являли собой своеобразный повествовательный комплекс. При этом их комплексный характер оказывается не столько в том, что они, как и любые другие богослужения имеют теологическое наполнение, а прежде всего в том каким образом достигалась цель единения верующих с Творцом через гармоничное сочетание трех составляющих: слова, образа и звука.

Ключевые слова: *Успение Пресвятой Богородицы, литургическое чествование, стихира, процессионный ход, песнеслов.*

The historical context of becoming of holiday of Dormition of most Holy our Lady and feature of forming of liturgical celebration in honour of memory of Dormition of Virgin Mary is analysed in the article. By the semiotic finding out of features of the use of theotokion lexemes there is meaningfulness of celebration of this holiday in the number of twelve most liturgical holidays.

It is found out, that first liturgical remembrance of Mary is related to celebration of Christmas dominical, that got distribution in East tradition in the end III of century. Approximately from IV of century liturgical remembrance of Holy Mary is known also in connection with celebration of Candlemas, that marked meeting of Christ with Symon, in that Mary accepted direct participation.

Reasonably, that in Byzantium tradition celebration of Dormition of the special ponderability acquire two days a week: Wednesday and Friday. An environment was associated from Betlehem, by a mestome where apostles gathered near Virgin, and Friday with the day of position in rowed, that is why exactly in this day and a procession came true.

It is well-proven that divine Services on Dormition in east christian tradition showed a soba an original narrative complex. Thus them complex character appears not so much in that they, as well as any other divine services have the theology filling, and foremost by a that method that was arrive at the aim of unity of faithful with Creator through harmonious combination three constituents: word, character and sound.

By authors these the stichir there were Constantinople patriarchs of Anatoliy and Herman. These stichirs are written in V- IX to the century. and differ in the special fervor of maintenance, for what they were adopted by «others stichirs». A lot of stichirs are characterized plugging in major divine services and implementation an original tune not similar on none other. Special fervor these a stichir can be explained also and that they have for an object preparation of faithful to next part of large Evening Liturgy. It should be noted that Liturgy called to add the special festivity in celebration and for this reason, divine services of Dormition up to a point are equated with Easter divine services. Namely saint name other - by Theotokion, or by second Easter. Implementation these a stichir was produced on prayers by the special impression, in fact them by the personal touch first calmed down, that confirmed a hypothesis about Easter character of assumption hymns: «Rosen My God in dwelling Your».

Keywords: *Dormition of the most Holy Mary, liturgical celebration in honour, stichirs, religious motion, Psalter.*

Актуальність досліджуваної проблематики полягає у практичній відсутності розробок у вітчизняному богослов'ї, у дуже важливій його сфері,

а саме еортології. Присутність Богоматері у Візантійській літургії слід розглядати через есхатологічну перспективу. Причиною цього є недостатня кількість християнських реліквій, які стосуються Богоматері, у патристичному середовищі призвело як до браку інформації, так і до недостатньої кількості відповідних інтерпретацій.

У зарубіжній теології еортологічним дослідженням Успіння пресвятої Богородиці займались: М. Жюжі, О. Стародубцев, тощо. Фактично будь-яка з еортологічних проблем, що розглядається у розвідці для вітчизняного богословського корпусу становить новизну, адже ця проблематика розглядалася в українській теології лише з гомілетичної точки зору.

Метою дослідження є започаткувати комплексний еортологічний аналіз на прикладі свята Успіння Пресвятої Богородиці в українському богослов'ї. з поставленої мети випливають наступні завдання: з'ясувати історичний контекст становлення свята Успіння Пресвятої Богородиці у Візантійській традиції; розкрити літургійні особливості святкування Успіння Пресвятої Богородиці у Візантійській традиції.

Виклад основного матеріалу. Перше літургійне поминання Марії пов'язане із святкуванням Різдва Христового, що набуло поширення у Східній традиції в кінці III ст. Приблизно з IV ст. відоме також літургійне поминання Богородиці у зв'язку із святкуванням стрітення, яке ознаменовувало зустріч Христа з Семеоном, в якій Марія взяла безпосередню участь.

Перші богослужбові тексти свята почали формуватися вже в V столітті – вони прийшли на зміну першим церковним піснеспівам, які прославляли Успіння Пресвятої Богородиці. Із часом богослужбові тексти доповнювалися і навіть змінювалися. Їхніми авторами прийнято вважати патріарха Антонія (449–458), що жив у V столітті, святого Івана Дамаскина, святого Косму Маюмського, патріарха Германа, Теофана митрополита Нікейського, що жили у VIII столітті, та інших. Вони особливо радісно і торжественно оспівують перехід Пречистої Діви зі світу земного до небесного.

До IV ст. у жодного ранньохристиянських авторів ми не знаходимо життєпису пресвятої Богородиці у період після Вознесіння Ісуса Христа. З'ясованою ця прогалина стала в історії богословської думки після появи еретичних вчень про Богородицю, особливо ересі Несторія. Саме в цей період усне церковне передання поступово трансформується у письмову традицію. Успіння і події з ним автор висвітлено в слові Івана Архієпископа Солунського, датованому не раніше ніж V століттям.

І лише з V ст. в Єрусалимській громаді почали святкувати торжество Пресвятої Богородиці, а в VI ст. це свято змінило свою назву і в різних богослужбових книгах почало називатися по-різному – Успіння, Перехід, Взяття на небеса (koimesis, Transitus, analapsis), що свідчить про зміщення акцентів у свідомості християн із факту Богоматеринства Марії на день її народження для неба. Звідси можемо стверджувати, що зародки вчення про особливу смерть Божої Матері слід датувати V ст.

Як зазначає у своїх дослідженнях П. Жужі вперше думка про те, що Марія не померла і звилася у Тимотея, священника з Єрусалима або Антіохії, яка жив у V ст. з іншого боку згаданий дослідник висвітлює і точку зору так званих «морталістів», прихильники природної смерті Божої Матері. Цей богослов стверджує, що популярності позиції «моралістів» додавав той факт, що незрілою була віра у непорочне зачаття Богородиці. Адже повіривши у Непорочне зачаття Марії легше сприйняти істину про її Успіння. Фактично позиція «моралістів» у дослідженні Юга зводиться до наступного «Пресвята Богородиця була досконалим чином з'єднана із Сином. І хоча вона ніколи не мала первородного гріха і тому не повинна була померти, але все таки померла, адже помер її Христос»¹.

Святий Епіфаній Кіпирський (кін. IV ст.) твердить, що нічого не відомо ні про смерть Діви Марії, ні про те, що вона не померла, ні про її гріб. У перших століттях християнства, культ святих, який щойно формувався і переважно стосувався мучеників був нерозривно пов'язаний із місцями їхніх поховань. Вже після Епіфанія неодноразово йшла мова про можливе місце поховання Богородиці, а той факт що точно не могли визначитись це місце не дозволяв належним чином розвинути культ земної Матері Христа. Саме тому, візантійський богородичний культ продовжував розвиватися у напрямку особливого вшанування частин одягу Пречистої Діви. Так зокрема, з початку V ст. у Візантії з'являється свято Положення Риз Пресвятої Богородиці, яке можна вважати важливим аргументом в контексті формування богословських уявлень про тілесне воскресіння Богородиці. Іншим підтвердженням на користь саме такого розуміння завершення земного життя Марії виступають тропарі і кондаки самого свята Успіння Пречистої Діви. Ці тексти стали своєрідною відповіддю на запитання Єрусалимського патріарха Теогноса, який у V ст. запитував у своїх гоміліях «Чи непорочне тіло Матері Життя могло зазнати тління і смерті?».

¹M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano 1944, 156-157

Як засвідчує дослідник Р. Жанен, який систематизував з грецьких джерел наявний історичний матеріал про святкування Успіння Богородиці у Влахернах та Халкопратії, згідно з Никифором Калістом слід було проводити всенічну перед святкуванням Успіння, патріарх Тимофій I (511-518) визначив порядок тієї всенічної а імператор Маврикій затвердив цей церемоніал. Дослідники вважають, що такий порядок богослужінь у Константинопольській церкві свідчення про які зібрані з різних візантійських хронік, був узятий за аналогією зі звичаєм Єрусалимської церкви, що керував звершенням процесійного ходу на честь Богородиці у Гетсиманії, порядок якого теж був затверджений згаданим імператором Маврикієм. Важливе питання щодо необхідності запозичень церемоніалу з Єрусалиму у вказаних Константинопольських храмах стосується реліквій, які зберігалися у цих церквах. Із численних та водночас суперечливих джерел з цього приводу, здійснивши їх ретельний аналіз, слідом за дослідником М. ван Есбруком стверджуємо, що у Влахернській Церкві зберігався одяг який залишила Богородиця під час свого Успіння, а в Халкопратіях зберігався пояс Богоматері. Саме ця реліквія пов'язана зі святими місцями у Гетсиманії та з віднайденими в її могилі плащаницями. Географічне розташування обох згаданих церков дозволяло процесії імітувати відповідну ходу Успіння в Єрусалимі. Залучення єпископа Тимофія до процесу становлення літургійного вшанування свята не випадкове, адже він був одним з поборників ересі монофізиста і саме тому встановив літургійне вшанування Успіння в контексті рішень Халкедонського Собору.

Богородичні ініціативи імператорів були зумовлені у першу чергу не стільки особистою побожністю володарів, скільки необхідністю створити протидію ймовірному антихалкедонському табору. Маємо змогу проаналізувати свідчення візантійських хроністів та істориків, щодо церемонії у Константинополі, а також їхні свідчення про вшанування згаданих богородичних реліквій та про зв'язок літургійного святкування Успіння з перемогою над антихалкедонською опозицією. У хронологічному порядку до нас дійшли свідчення п'яти візантійських авторів, а саме: Теодора Чтеця, Теофілакта Симокатта, Теофана Хронографа, Георгія Кедріна та Никифора Калліста Ксанфопула. Завдяки уривкам з Теодора Чтеця ми довідуємося про обрання Тимотея, що організував процесію в Халкопратіях².

Феофан Хронограф засвідчує, що на шостий рік правління імператора Маврикія орієнтовно між 14 серпня 586 13 серпням 587 року відбувалась процесія на честь Пресвятої Богородиці, яку необхідно було називати панегії.

² Theodoros Anagnostes Kirchengeschichte, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

З цього свідчення випливає, що очевидно ця процесія перетворилась в унікальне місцеве зібрання у Влахернах, а використовуючи свято Успіння, сам імператор Маврикій підкреслював необхідність вшановувати річницю власного сходження на престол. Наступний візантійський хроніст Георгій Кедрин згадує про реформу Маврикія в контексті опису процесії, що звершувалася із Влахерн у Халкопратію, ми не можемо стверджувати чи йдеться саме про процесію на свято Успіння, однак і не можемо заперечити цього факту. Наступний історик Никифор у власній церковній історії, ведучи мову про побудовані Пульхерією побудовані у Константинополі церкви (Влахернську, Одігонську, Халкопратійську) стверджує «Храм Богородиці у Влахернах достойний бути обителлю Матері самого Логаса, адже в ньому були вміщені погребальні пелени, з відданням їм безкінечної пошани... в Одігонському Храмі було положено той божественний образ, який Лука написав на дошці, а святилище в Халкопратії вміщає священне веретено, пелени Спасителя... У храмі Халкопратії зберігається також пояс Богоматері, про який було у попередніх главах мої книги, та на честь якого встановлено нічний молитовний чин і процесію»³.

Одна з перших згадок про святкування Успіння міститься в похвальній промові ймовірно Теодора до святого Феодосія, у якій йдеться що в палестинських монастирях дуже урочисто святкують пам'ять Богородиці. Це повідомлення датують приблизно 500 роком. Також згадки про свято Успіння містяться в текстах в так званого Синайського Євангелія (715 р.) на основі чого Йоан Євбейський згадує його серед інших дванадесятих свят⁴.

У візантійській традиції святкуванні Успіння особливої вагомості набувають два дні тижня: середа і п'ятниця. Середа асоціювалася з Вифлеємом, місцем де апостоли зібралися біля Діви, а п'ятниця із днем положення у гріб, тому саме у цей день і здійснювалася процесія.

Богослужіння на Успіння у східній християнській традиції являли собою своєрідний розповідний комплекс. При цьому їх комплексний характер виявляється не стільки у тому, що вони, як і будь-які інші богослужіння мають теологічне наповнення, а передусім тим способом, яким досягалася мета єднання вірних із Творцем через гармонійне поєднання трьох складових: слова, образу і звуку. В богослужіннях на свято Успіння доволі складно виділити головний культ, сюжетну лінію, домінуючий образ, оскільки в них велика кількість дійових осіб – три особи Пресвятої Тройці, Богородиця, ангельський собор, окремі чини його воїнства, апостоли та

³ Nicephorus Historia Ecclesiastica: PG 146, 1061.

⁴ Скабалланович М.Н. Толковый Типикон: справочник. Москва: Изд-во Сретенский монастырь. 2016. 816.

пророки тощо. Успенські піснеспіви відкривали серцю людини усю небесну ієрархію, пояснюючи спосіб поєднання вишнього і земного та вказуючи на особу поєднання цих світів – Матір Божу, що носила у своєму лоні «невмістимого Бога». Автори стихир та канонів розкрили у своїх творах чимало тем, а саме історичні перспективи крізь призму ймовірної есхатологічно картини, а також погляд на смерть як особливий крок, який чекає кожного на життєвому шляху. Важливо відзначити, що при такій насиченій образній завантаженості успенських богослужінь не втрачається головна думка закладена авторами. Адже композиція піснеспівів укладена доволі логічно і послідовно, а її сенс, підходить типово для східної літургії, розкривається поступово. Богословські постулати при цьому гармонійно поєднуються з історичними обставинами встановлення свята та фрагментами із Святого Писання. У кожному стихирному блоці піснесловці йдеться про історію Успіння, а саме зібрання всіх апостолів у Єрусалимі та поступово переходили до поетичного висловлення віронавчальних істин, передусім про приснодівство Богородиці. Деякі стихири через їх виняткову означеність повторюються на богослужіннях два а той більше разів, а їх хорове виконання шляхом поділу на окремі гласи дає можливість показати вірним певний емоційний стан спрямовуючи думки молільників у потрібне русло.

Християнські піснетворці ставили собі за мету пов'язувати свої твори з біблійними сюжетами, зокрема, велика кількість богослужбових стихир тісно пов'язані з віршами із книг Старого Заповіту. Творці богослужбового канону фактично створили складний і поетичний твір у який увійшли як окремі строфи старозавітних піснеспівів взяті із різних періодів старозавітної історії, так і центральні події Нового завіту, зокрема, зустріч Єлизавети з Пречистою Дівою, коли Богородиця оспівує таїнство Боговтілення, що вже звершилося у ній, Таїнство Христового Воскресіння, Різдва, Преображення та безперечно Успіння Пресвятої Богородиці.

Богослужіння Успіння Пресвятої Богородиці мають ряд змінних (стихири тропарі, канони, тощо) та незмінних частин (псалми, молитва «Світе тихий», ектенії, тощо) наявність чи відсутність яких визначається вказівками з Типікону. В богослужбовій практиці православної церкви вказівки Типікону є постійно актуальними, а тому за винятком деяких моментів особливості успенського богослужіння залишаються незмінними з часів раннього середньовіччя до сьогодення. Крім Типікону літургійні вказівки містяться також у серпневих Мінеях.

Згадуючи Успіння Богоматері Східна церква на Стихирах Вечірні захоплюється самим фактом взяття Богородиці з тілом у небо. Успенськими

образами та алюзіями наповнені три із шести стихир. Автор стихир на «Господи, взиваю я» добре знав церковне Передання. Крім цього у тексті чітко наявні посилання на працю святого Діонісія Ареопагіта «Про небесну ієрархію», оскільки у третій стихирі ангельські чини перераховуються таким самим чином, як у роботі Діонісія. Це можливо непрямо підтверджує істинність церковного Передання про присутність святого Діонісія Ареопагіта у Гетсиманії під час поховального торжества, Успіння Богородиці. Слід також відзначити знайомство автора стихир з апокрифічним твором Івана Богослова «Сказання про Успіння святої Богородиці», адже у них органічно вплетено розповідь про апостолів, що були перенесенні до ложа Богоматері чудесним способом на хмарах. Зокрема в стихирі йдеться: «Твоє Успіння славлять власті і престоли, начала і господства, сили і херувими, а також страшні серафими Припадають до тебе люди з архангелами і ангелами»⁵. Цей текст у творі Діонісія Ареопаргіта відображений: «перший чин називається на мові євреїв херувимами та серафимами. Другий чин включає власті, господства і сили; а третій і останній у небесній ієрархії чин – складається, ангелів, архангелів та начал»⁶.

Персонажі згаданих стихир називають Богородицю: «Джерелом життя» (при цьому слово життя пишуть з великої літери, що вказує на особу Ісуса Христа); «Престолом всевишнього» (саме завдяки їй Бог прийняв людську природу у такий спосіб абсолютно ставши духовним царем людства); «Драбиною до небес» (цей образ асоціюється із цілим рядом старозавітних пророцтв про Богородицю, а також перекликається із змістом наступних паремій, творячи своєрідну циклічність богослужбової розповіді). Образ драбини що сходить до небес зустрічається у 28 главі книг Буття, а в східних піснеспівах цей образ надається Богоматері, завдяки тому, що вона, виносивши та народивши Христа Господа, уможливила сходження, наче по драбині, людей до небес.

Наведені образи можна розглядати як окремо, так і разом: їх сукупність вказує на чітку послідовність участі Богоматері у божественній місії порятунку людства: вона виносила Христа («Джерело життя»), у її лоні об'єднались божественна і людська природа («Престол всевишнього»), а подвиг її Сина відкрив людям можливість стати спадкоємцями вічного блаженства («Драбина до небес»)⁷. Головне смислове наповнення на

⁵ Жития святых святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО -2016. 860с.

⁶ Дионисий Ареопагит. О церковной иерархии. Послания. (Издание с параллельными текстами) / Вст. ст., подг. греческих текстов и их русский перевод Г.М.Прохоров, Ред. перевода иер. Григорий (В.М.) Лурье СПб. Алетейя 2001 г. 281 с.

⁷ Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>

«Господи, взиваю я» полягає в прославленні Богородиці та визнанні її особливої ролі в історії людства.

Стихири описують, що Джерело Життя, положившись у гробі, саме стало «Драбиною до неба». Звертаючись до самої Богородиці, на вечірній співають: «Дивні тайни твої Богородице, ти стала престолом всевишнього і нині переставилась від землі до неба; твоє Успіння славлять сьогодні власті і престоли, начало і господства, сили, херувими та серафими, а земноводні радіють божественною твоєю славою». Згадується також і чудесне зібрання апостолів біля святішого одра великої усопшої: «Взяті на висоту на хмари Богоносні апостоли із всіх країн дісталися до пречистого та живоначального тіла».

Невід'ємним елементом усякого богослужіння Православної Церкви є зачитування або спів вибраних віршів Святого Писання, а також, буквально цитування звідтіля великих, розлогих цитат. Особливості літургійного богослужіння Вечірньої з Литією на Успіння Богородиці читаються ці три паремії що і на Різдво Богородиці: про таємничу драбину, яку бачив патіарх Яків, (Бт. 28,10-17) про видіння пророком Єзикаїлем зачинених східних дверей храму, (Єз. 43,27-44,4) про дім і трапезу премудрості. (Прип. 9,1-11)

Вагоме місце на вечірній займають «Стихири на Литії», це пояснюється давністю їх становлення, глибиною змісту, формою та способом виконання. На Литії на «Бог Господь» читається тропар свята. І тут знову звучать урочисті пісні, що поєднані з моліннями. Вони спрямовані на прославу вищої від небес та славнішої від херувимів, Матері того, на кому здійснилося благовоління Отця та через яку прийшло спасіння вірних. Застосовуючи літургійні символи, притаманні східній літургії, Богородиця прославляється: «Сьогодні небо розкриває свої надра, приймаючи ту, що народила Невмістимого та Земля джерело життя віддаючи благословення, прикрашається красою. Так поклонімося їй усі молільники, не забувши її чеснот. Владичице, спаси нас святкуючи твоє Успіння, спаси тих, що визнають тебе Богородицею від всякого зла. Мати Творця всіх Христа Бога не переставай молитися за увесь християнський рід, щоб спаслися душі наші».

Розповідь першої стихирі розкриває факт, що апостоли, які були чудесно зібрані в Гетсиманії обов'язково повинні були стати безпосередніми свідками Успіння та Внебовзяття Богоматері, щоб поширити цю звістку у майбутній церкві. Особливий акцент зроблено на значенні Успіння для апостолів. Друга стихира концентрується на значенні події Успіння для усього сушого загалом та людського роду зокрема, адже через неї люди

отримали могутню посередницю і заступницю на небесах за молитвами якої можуть отримати радість та «велику милість»⁸. Третя стихира вводить у богослужбову розповідь образ Бога Отця. У ній йдеться про значення Богородиці для першої Особи Трійці, у тому сенсі, що саме через неї сповнився Божественний план порятунку людського роду, що Діва Марія іменується «Невістою і Матір'ю благовоління Отця». У четвертій стихирі події Успіння розглядаються по відношенню до усього створіння і відповідний акцент робиться на відновленні створіння: «святим її Успінням світ оживотворився». П'ята стихира розкриває значення Успіння для церкви, яка отримує особливу молільницю перед престолом всевишнього. Шоста – розкриває значення Успіння для самої Богородиці. Діва отримує такий бажаний спокій та єднання із своїм Сином, якому «передає всесвітлу душу у його Пречисті долоні»⁹. Лейтмотивом Литійних стихир є образ Богоматері як величної заступниці людського роду, усієї церкви, світу і навіть небесних ангелів, а домінуючою тезою у цих стихирах слід вважати визнання Богородиці найвищим Божим створінням: «Ти еси вища від небес, славніша від херувимів та чесніша від усього творіння»¹⁰.

Авторами цих стихир були константинопольські патріархи Анатолій та Герман, святий Теофан Ісповідник а також святий Іван Дамаскин. Ці стихирі написані у V-IX ст.. і відрізняються особливим пафосом змісту, за що їх було названо «самогласними»¹¹. Самогласні стихирі характеризуються включенням у найважливіші богослужіння та виконанням оригінальним наспівом, не подібним на жоден інший. Особливий пафос цих стихир можна пояснити також і тим, що вони мають на меті підготовку вірних до наступної частини великої Вечірні – Литії. Слід відзначити, що Литія покликана додати особливої святковості у святкуванні і саме тому, богослужіння Успіння певною мірою прирівнюються до пасхальних богослужінь. А саме свято називають по іншому – Богородичною, або другою Пасхою. Виконання цих стихир справляло на молільників особливе враження, адже їх характерною рисою є перший стих, що підтверджує гіпотезу про пасхальний характер успенських піснеспівів: «Воскресни Господи, в оселі Твої, ти і Кивот святині твоєї»¹². Автор цих рядків невідомий. Отже стихирі на Литії розкривають особливе значення Пречистої для Всесвіту, а саме єднання земного і небесного світів. І цим об'єднуючим фактором стала власне подія Успіння.

⁸ Життя святих святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО -2016. 860с., с. 795

⁹ Там само с. 803.

¹⁰ Там само с. 805.

¹¹ Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>

¹² Життя святих святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО -2016. 860с., с. 811

Таким чином дослідження особливостей історичного становлення та літургійного вшанування Успіння пресвятої Богородиці переконливо доводить важливість включення еортологічної проблематики до українського богословського корпусу і безумовно має подальші перспективи, оскільки перебуває в українській теології лише на стадії становлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Дионисий Ареопагит. О церковной иерархии. Послания. (Издание с параллельными текстами) / Вст. ст., подг. греческих текстов и их русский перевод Г.М.Прохоров, Ред. перевода иер. Григорий (В.М.) Лурье СПб. Алетейя 2001 г. 281 с.
- 2.Жития святых святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО - 2016. 860 с.
- 3.Скабалланович М.Н. Толковый Типикон: справочник. Москва: Изд-во Сретенский монастырь. 2016. 816 с.
- 4.Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>
- 5.M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano. 1944. С. 156-157
- 6.Nicephorus *Historia Ecclesiastica*: PG 146, 1061.
- 7.Theodoros Anagnostes *Kirchengeschichte*, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

REFERENCES

- 1.Dyonysyi Areopahyt. O tserkovnoi yerarkhyu. Poslanyia. (Yzdanye s parallelnymy tekstamy) / Vst. st., podh. hrechskykh tekstov y ykh russkyi perevod H.M.Prokhorov, Red. perevoda yer. Hryhoryi (V.M.) Lure SPb. Aleteiia 2001 h. 281 s.
- 2.Zhytyia sviatykh sviatyelia Dymytryia Rostovskoho. Tom VIII. Avhust. Moskva: ЭКСМО-2016. 860s.
- 3.Skaballanovych M.N. Tolkovi Typykon: spravochnyk. Moskva: Yzd-vo Sretenskyi monastyr. 2016. 816.
- 4.Starodubtsev O. Osobennosty pesnopenyi sluzhby uspenyia presviatoi Bohorodytsy: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>
- 5.M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano 1944, 156-157
- 6.Nicephorus *Historia Ecclesiastica*: PG 146, 1061.
- 7.Theodoros Anagnostes *Kirchengeschichte*, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

Дата надходження до редакції: 26.11. 2018